

Vymedzenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach na pozadí deíx a referencie

Cieľom tejto štúdie je analýza prostriedkov na vyjadrenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach. Práca popisuje deíxy, typologické koncepcie a lexikálne jednotky, ktorými jedinec tvorí virtuálny priestor. Záver poukazuje na to, že aj keď jedinec nie je so skutočným fyzickým svetom spojený, jazyk flexibilne reaguje na túto skutočnosť a vytvára dojem, ako keby ho chcel dôverne napodobniť.

Jazyk je podmienkou akejkoľvek komunikácie a intelektuálnej interakcie medzi ľuďmi. Pomocou jazyka môžu ľudia vyjadriť svoje postoje k predmetom, udalostiam, stavom a pod. Jazykom internalizujeme informácie o tom, ako sa okolie stavia k našim postojom, vďaka čomu získavame spätnú väzbu, ktorá je v ďalšom štádiu rozhodujúca pre prípadnú korekciu a percepciu pôvodných postojov. Tvorbu postojov, používanie jazyka ako prostriedkov na dorozumievanie nie raz ovplyvňuje médium, ktoré ľudia používajú. Žijeme v informačnej dobe, v ktorej sa bežná komunikácia čoraz častejšie situuje do virtuálneho priestoru. Sociálne siete a obzvlášť Facebook sa stávajú akosi každodennou súčasťou nášho života. Čoraz častejšie sa stretávame s vetou „...vidíme sa na Facebooku“. Osobný kontakt sa z nášho života pomaly vytráca, žijeme a rozprávame virtualitou. Jedinec sa snaží zorientovať a identifikovať sa s virtuálnym priestorom pomocou najrozmanitejších podôb svojho prejavu. Usiluje sa tento svet vymedziť, poznávať konečnosť jeho súčasti. Pokúša sa určiť jeho rozsah v procese porovnávania konečnosti a nekonečnosti reálneho sveta na základe priestorového určenia.

Metodológia

V predkladanej štúdii pracujeme s kvalitatívnou metódou. Zaoberáme sa popisom procesov, vzťahov a okolnosťami fungovania jazyka v priestore sociálnych sietí na pozadí personálnej a priestorovej deíxe, ako aj referencie. Skúmaný jazykový korpus reflektuje statusy 1000 používateľov Facebooku vo veku 15 – 25 rokov, zozbieraných v rozmedzí augusta a septembra 2015. Vzhľadom na to, že sociálne siete nie sú plne anonymné a subjekty citované v ukážkach by bolo možné identifikovať, v záujme zachovania etickosti výskumu sme ich anonymizovali a mená používateľov nahrádzame označením AAAA a pod.

Priestor ako východisko komunikácie

Predmetom našej štúdie je analýza prostriedkov na vyjadrenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach. Preto je namieste venovať pozornosť najprv tomu, čo rozumieme pod pojmom priestor a priestorové vzťahy.

Priestor predstavuje každodennú súčasť ľudského života. Človek sa v ňom pohybuje a uvedomuje si existenciu všetkých druhov a seba samého ako fyzického bytia, telesa. Reálny priestor a svet chápe ako výklad. Veci, predmety sa mu zobrazujú na určitom pozadí, ktoré je schémou univerza, významovým systémom, ktorý prechádza jeho a priori. Je iba ontickou realitou jednotlivín, súborom všetkého, čo ho obklopuje a s čím prichádza do kontaktu. Má predovšetkým hermeneutický rozmer a jeho vnímanie by bez existencie ľudskej skúsenosti nebolo možné. Pretože jednotlivé veci existujú prostredníctvom priestoru. Svet je súbor zmyslov a znamena všetko, čo v ňom je. Jazyk využíva jedinec na charakteristiku a orientáciu v prostredí, ktoré ho obklopuje. Podľa Patočku jazyk svet nielen artikuluje, ale ho aj konštruuje. Svet je vytvorený zo slov „prilepených“ na vetách. Jazyk však prekračuje význam. Z reflexie a artikulácie vytvára nový svet, ktorý vzniká na tom druhom. Jazyk je neuvedomelým zdvojením sveta. Pre reflexiu, ale aj sám pre seba splýva s telom sveta. Naša tvorba presahuje svet tak, ako nám je daný, a vytvára niečo, čo sa vo svete danej skúsenosti nevykytuje (porov. Patočka, 1992, s. 10).

Virtualita ako základ novej jazykovej orientácie

Ako sme v predchádzajúcej časti spomínali, orientácia človeka v reálnom priestore je úplne prirodzená. Náš jazyk sa tomu faktu úplne prispôsobuje. Komunikácia na sociálnych sieťach sa realizuje vo virtuálnom priestore, ktorý sa od toho reálneho do značnej miery líši. Čo môžeme chápať pod pojmom virtuálny priestor?

Prostredím a virtualitou ako pojmom sa zaoberalo mnoho filozofov už od najstarších čias. Najskôr bol vykresľovaný ako prázdno. Prázdna nádrž bez stien, v ktorej sa veci vyskytujú ako predmety zaplňujúce časť tohto priestoru, bez toho, aby predmety ovplyvňovali vlastnosti predmetného priestoru. Iný pohľad na problematiku priniesol Aristoteles, ktorý vnímanie reality prirovnával k potencialite a aktualite. Niečo sa stáva účinným, pôsobiacim vzhľadom na prostú možnosť; je to stav úplnosti, završenosti. Realitu a virtualitu vykreslil ako dva póly jedného rádu, ktoré sú prepojené a ovplyvniteľné, a tým vytvárajú substanciu.

Prostredníctvom Michelangela dochádza k istému zblíženiu týchto pólov. Jeho sochárstvo približuje virtualitu k realite. V novoveku dochádza k rozličným prístupom chápania virtuality, a to prostredníctvom Descartesa, Leibniza. Descartes odčlenil hmotu od virtuality. Leibniz sa opieral o tvrdenie, že celý svet je systém monád a štruktúrnych vzťahov. Vo virtualite je zahrnutý obraz celého sveta. Išlo o utopistickú predstavu. Kant sa vydal cestou syntézy duše a priestoru. Podľa Kanta reálnym je hmotný svet priestoru a duša je vo svete prítomná iba virtuálne. Okrem iného deklaroval aj svoju známu tézu; priestor a čas objektívne neexistujú, sú len apriórnymi formami ľudského názoru. Usporiadávajú elementy ľudského vnímania a mysle-

nia. Súčasní filozofovia sa v porovnaní s históriou nestavajú k tejto problematike v snahe vymedziť reálne od virtuálneho. Filozof Bergson zastáva názor, že tieto svety sa dokonca prekrývajú a nie sú jeden na druhý prevoditeľné. Podľa neho sú práve virtuálne obrazy kľúčmi k vnímaniu reality. V našej štúdií sa prikláňame k názoru filozofa Welscha, podľa ktorého virtualita realitu nepredbieha, nie je vyčlenená mimo nej, ale je jej súčasťou (porov. Welsch, 2000, s. 22 – 60).

Pojem virtuálny môžeme podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka charakterizovať ako: „Skutočnosť simulovanú pomocou počítačovej techniky“ (Krátky slovník slovenského jazyka, 1997, s. 853). Teda to znamená, že simulácia je napodobňovanie fungovania reálneho sveta. Niečo, čo sa skutočnosti približuje. Mnoho zahraničných filozofov (Welsch, Leibniz) upozorňujú aj na skutočnosť, že virtualita vytvára kompletnejšiu verziu reálneho sveta, pretože vytvára situácie, ktoré sa v reálnom prostredí nemusia vyskytovať. Pri virtuálnych priestoroch si ešte treba uvedomiť, že nám „odpadáva“ reálny kontext. Jediniec nie je situovaný do reálneho prostredia, ktoré dokáže zachytiť svojimi zmyslami. Napriek tomuto faktu sa realite snaží približovať prostredníctvom referencie a deiktických prvkov. Ak by sme porovnali reálnu komunikáciu a textotvorný proces, vonkajšie prostredie zohrávajú veľkú rolu a tvorí primárnu zložku. Pri virtualite človek uprednostňuje kognitívny aspekt komunikácie. Prvotná je myšlienka, tá formuluje jazykový prejav a ten je odrazom apriórnych vlastností. Môžeme sa zastaviť pri názore, že dieťa myslí tak, ako vníma, dospelý vníma tak, ako myslí, ale pri virtuálnych priestoroch sa jediniec môže podieľať na tvorbe týchto svetov. Lister a spol. vo svojej knihe *Media: A Critical Introduction* tvrdí: „Médium je viac ako technológia, od ktorej závisí, je to taktiež prax, druh zručnej práce s hrubým materiálom, ktorá používa konvenciu štruktúr a znakov na to, aby vytváralo význam, vyjadrovalo myšlienky a vytváralo skúsenosti“ (Lister, 2003, s. 108). Zhrnúť to môžeme tak, že všetky virtuálne miesta a priestory vznikajú v rámci komunikačnej siete, prostredníctvom nášho rozumu na pozadí reálneho priestoru.

Človek ako nulový bod: antropocentrizmus

Pri vnímaní klasického priestoru sa často vykresľuje egocentrická perspektíva. Telo človeka je nulovým bodom prežívaného sveta, centrum, z ktorého vychádza a na ktorý sa viaže všetka orientácia (porov. Petříček, 1991, s. 58). Človek je ponímaný ako objekt, ktorý veci vidí a opisuje ich v prirodzenom jazyku skrz seba. Tieto skutočnosti sa do jazyka premietajú formou deiktických výrazov ako *ja, tu, teraz*. Deiktické výrazy sú hlavnou manifestáciou faktov našej existencie uprostred sveta a vykreslením reality okolo nás. Priestor sociálnych sietí sa nevykresľuje primárne skrz jedinca. Človek nie je ohniskom daného priestoru, ale stojí mimo stredú ako objekt, ktorý reflektuje svet okolo seba prostredníctvom médií. Môžeme hovoriť o prelínaní egocentrickej a excentrickej perspektívy. Jediniec zohráva napriek tomu vo virtuálnom priestore veľkú rolu, pretože stojí na rázcestí reálneho prostredia s nevymodelovaným svetom a virtuálneho prostredia s plne modelovateľným svetom. Virtuálny priestor môže komunikant sám vytvárať, ale dostáva sa do kontaktu s virtuálnym svetom vymodelovaným iným jedincom. Dochádza ku konfúzii reálneho a virtuálneho prostredníctvom apriórnych daností jednotlivcov s priamym alebo nepriamym konaním. Jediniec je vtiahnutý do interakcie a podieľa sa na komunikácii, alebo je len pasívnym sledovateľným komunikácie a virtuálneho prostredia. Pri opise tejto problematiky sa nám otvára niekoľko otázok: Ako sa prejavuje „prítomnosť“ jedinca vo virtuálnom priestore prostredníctvom jazyka? Líši sa jazykový prejav jednotlivca od prejavu v prirodzenom jazyku? Ktoré jazykové jednotky zohrávajú pri vykresľovaní virtuality veľkú úlohu?

Dôležitú rolu zohráva na sociálnych sieťach v prvom rade personálna deixa, pretože vzťahuje svoju výpoveď na partnerov komunikácie, respektíve odlišuje účastníkov a neúčastníkov komunikačnej udalosti. Prejavuje sa to v systéme osobných zámen, keď 1. osoba zastupuje hovorcu, 2. osoba adresáta a 3. osoba toho alebo to, o čom sa hovorí (porov. Hirschová, 2006, s. 61). Personálna deixa nám teda vykresľuje komunikanta v komunikačnom akte, kde 1. osobou referuje o sebe samom, 2. osobou o inom účastníkovi komunikácie a 3. osobou o spomínanej nezainteresovanej osobe.

Keď sa zameriame na oblasť sociálnych sietí, tak sa nám do popredia dostáva komunikačný akt vykreslený schémou (*ja, ty, vy* – účastníci) v neuchopiteľnom priestore. Podľa Sennholza môžeme hovoriť o takzvanej **personálnej autodeixe** a **heterodeixe** (porov. Sennholz, 1985, s. 66). **Personálna autodeixa** zastupuje samotného používateľa, on je objektom/témou daného prehovoru, napr.: **AAAA: hm ja by som si uzival len keby som mal s kym :-((; AAAA: Praskne mi hlava au; Ako si môžeme v jednotlivých ukážkach všimnúť, personálna deixa môže byť vyjadrená osobnými, ako aj privlastňovacími zámenami a deskriptívnym referent, meno používateľa (AAAA), sa zohoduje s personálnou autodeixou a vytvára tzv. autoreferenciu, čiže zdvojené vyjadrenie svojej osoby. Personálna heterodeixa** hovorí o komunikačnom partnerovi, ktorý sa stáva predmetom diskusie, napr.: **AAAA: BBBB: Ty sa zamysli sa nad sebou a nad tým čo robíš!!! BBBB: AAAA: ty si bol včera taký ožratý, že som ťa musel odniesť domov!; AAAA: BBBB: A mi povedz aký si bol ty, keď si ma je*ol ku susedom. Personálna deixa patrí k situačným druhom deixy, odkazuje sa ňou na konkrétnu osobu v priestore a poukazuje na danú realitu. To je v jazyku menší paradox, pretože komunikácia na internete nie je priestorovo ukotvená. V bežnej komunikácii by sme k personálnej deixe potrebovali príslušný kontext, aby sme si vedeli predstaviť, na akú osobu sa táto deixa vzťahuje, ale v priestore sociálnych sietí tento kontext preberá deskriptívny referent a následne anaforická referencia. Hranica medzi referenciou a deixou sa stiera, môžeme hovoriť o deiktických referentoch, ktoré v sebe spájajú kontext a denotáciu.**

Zastúpenie personálnej deixy v priestore sociálnych sietí je obmedzené v porovnaní s bežnou hovorovou komunikáciou. Na jednej strane sú tieto deskriptory zastúpené v deskriptívnej referencii vlastných mien, ktorá dostatočne zastupuje tieto výrazy, a na druhej strane tu môžeme pozorovať skutočnosť, že osoba hovoriaceho sa vyjadruje aj **pomocou indikatívu prvej osoby**, napr.: **AAAA: BBBB: pozeraj, čo som vyhrabala, tie vlasy:DDDDD; CCCC: môžm si to dať do onéééééééhooooo áno aj toto sú moje brepty pri telefonovaní keď chcem už spať a mám sa baviť o tetovaní:D :D; prvej osoby kondicionálu, napr.: DDDD: keby som mala peniaze, kúpila by som všetky (obrázok topánok); EEEE: :) tatoooo noc koneec!!! ♥♥♥ – v Supprize, Poprad ◀FFFF: nešla by som tam, byť tebou; pomocou posesívnych zámen, napr.: GGGG: HHHH: mať tak tvoje problémy:DDDDD; IIII: in loove ♥♥♥ ◀JJJJ: podľa mojho názoru táraš:P; Tento štýl vyjadrovania súvisí jednak so skutočnosťou, že prítomnosť tvorcu správ je implicitne vyjadrená v samotnom mene používateľa a je všadeprítomná. Uvedenú implicitnú autoreferenciu mô-**

žeme vysvetliť ako prejav skromnosti, respektíve intuitívneho vnímania prítomnosti vlastnej osoby v jednotlivých statusoch a replikách. Na druhej strane však môžeme vnímať aj duplicitnú autoreferenciu, teda dvojité vyjadrenie osoby vlastným menom a osobným zámenom. Táto duplicitná autoreferencia sa vyjadruje na miestach, kde chce používateľ sociálnych sietí prízvukovať svoju dôležitosť, alebo ide o dlhšiu repliku, napr.: **AAAA:** *Vazim si ludi, ktorí ma maju radi, a ja ich za to tiež milujem.*

Uvažovanie o priestore prostredníctvom jazyka

Ak by sme chceli vykresliť, ako človek vníma priestor z hľadiska svojej skúsenosti v jazyku, stretne sa predovšetkým s vnímaním priestoru prostredníctvom deiktických výrazov, ktoré sú manifestáciou našej existencie v priestore, prostredníctvom ktorých sa jedinec snaží priestor uchopovať. Ďalej prostredníctvom priestorových pojmov odvodených zo skúseností gravitácie a dominantnej vertikálnej dimenzie a v neposlednom rade prostredníctvom typologických pojmov, lexikálnych jednotiek a dynamických slovies, ktoré priestor vykresľujú, napr. *doma, dom, vonku, vzadu*, ale aj prostredníctvom substantív označujúcich výšku, dĺžku a pod. (porov. Lyons, 1983, s. 279). Ako však dochádza k vykresleniu prostredia prostredníctvom sociálnych sietí? Ako sme už spomínali v predchádzajúcej časti, človek nie je centrom vnímania priestoru. Je len akýmsi referentom reality. Celý priestor musí do virtuality premieňať. Preto je nevyhnutné hovoriť o referencii.

Referencia

V tejto časti sa budeme zaoberať spôsobmi, ktorými používatelia sociálnych sietí referujú o objektoch, priestore a subjektoch reálneho sveta vo virtualite. Pod pojmom referencia sa rozumie vzťah medzi jazykovým výrazom a jeho pojmovým obsahom, ktorý zobrazuje objekty mimojazykovej reality (porov. Hirschová, 2006, s. 28). Voľne povedané, budeme pozorovať, ako človek prostredníctvom výrazov zobrazuje svoj vzťah k jazyku a predmetu, na ktoré pomocou určitého výrazu odkazuje, poukazuje, alebo ho vyčleňuje, a tak v kontexte komunikácie odkazuje na určitý priestor. Kľúčovým termínom v tejto časti bude pomenovanie, ktoré nám umožňuje vysvetliť, prečo výraz referuje na určité individuum, objekt, priestor a nie na niečo iné. Pri pomenovaní sa zavádza nový menný ideálny znak a každý fyzický znak, ktorý je realizáciou tohto ideálneho znaku, bude referovať na to isté, ako daný ideálny znak. Meno sa v jazykovej komunite rozširuje pomocou tzv. komunikačnej siete a ukotvuje sa v priestore. Virtuálny priestor je len ponáškou na ten reálny, jedinec sa snaží pri komunikácii dôverne reálny priestor napodobniť. Teória referencie sa zaoberá skúmaním vertikálnych vzťahov medzi jazykom a svetom. Za referenty často pokladáme plnovýznamové lexikálne jednotky. Musíme však rozlišovať medzi vlastnými menami, ktoré sú priamou denotáciou vecí v realite, napr.: **AAAA:** *na tento Lomničák sa už nevytrpem :P (plus fotografia pohoria)* a všeobecné mená, ktoré referujú o všeobecných konceptoch vecí, napr.: **BBBB:** *nalepil som si nové nálepky do izby x) (plus fotografia pokoja)*.

Ako sme si mohli všimnúť na príklade, vo virtuálnej komunikácii musíme brať do úvahy nielen výrazy, pretože sa v nej nachádzajú aj iné prvky (napr. fotografia, miesto odoslania príspevku a pod.), ktoré majú referenčnú platnosť, zastupujú jazykové výrazy a slúžia na vykreslenie priestoru. Na referovanie môžeme použiť výrazy rôznych druhov a takisto môžeme referovať o rozmanitých entitách. Najväčšiu pozornosť však budeme venovať referovaniu o reálnych objektoch prostredníctvom jazyka vo virtuálnom priestore sociálnych sietí a deskriptívnej referencii, ktorá v tomto type média dominuje.

5.1.1 Deskriptívna referencia

Vo virtuálnej komunikácii, ako aj v komunikácii vo všeobecnosti plnia úlohu deskriptorov plnovýznamové slová (porov. Hirschová, 2006, s. 28). Môžeme nimi identifikovať predmety, ktoré sú spojené s prítomnou rečovou situáciou, respektíve situáciou, ktorá sa nachádza v našej prítomnosti, a tak sa zorientovať v priestore, resp. môžeme nimi na konkrétny priestor odkazovať. Na sociálnych sietach musí vždy vitalitu uchopovať nejaký prvok alebo človek. Podľa toho, kto referuje o mimojazykovej skutočnosti, priestore, môžeme hovoriť o výrazovej a intencionálnej referencii.

Pod výrazovým referentom deskripcie podľa Zouhara rozumieme: „*predmet, ktorý jediný vyhovuje sémantike deskripcie v danom možnom svete a čase a výrazovou referenciou je vzťah medzi deskripciou a týmto predmetom*“ (Zouhar, 2004, s. 22). Voľne povedané, ide o pojem, ktorý v daný moment správne opisuje mimojazykovú realitu a okolitý svet. Tento výrazový referent je vždy určený používateľom komunikácie, ktorý koriguje spôsob použitia referencie. Pre výrazovú referenciu vo virtuálnych sieťach platí tento vzťah pomenovaní (porov. Zouhar, 2004, s. 22):

- deskripcie, ktoré vyčleňujú predmet bez kontextu, väčšinou ich tvoria všetky plnovýznamové slová, napr.: **AAAA:** *(fotografia) – Gerlachovský štít*. Vyjadruje určitú propozíciu, napríklad „najvyšší vrch Slovenskej republiky“.
- deskripcie, ktoré sa spravidla začínajú privlastňovacím zámenom, napr.: **BBBB:** *na mojom auticku pribudli nálepky, aká som natešená :D*.
- temporálne deskripcie, ktoré sa vťahujú na časový údaj, napr.: **CCCC:** *chcem sa vrátiť na strednu, to boli casy :(*

Intencionálna referencia je vzťah, v ktorom používateľ jazyka referuje pomocou nejakého výrazu o predmete, o ktorom si myslí, že je referentom tohto výrazu. Môžeme hovoriť o týchto prípadoch intencionálnej deskriptívnej referencie:

- atributívna intencionálna referencia:** referent pomenúva všetko, čo vyhovuje sémantike deskripcie prostredníctvom individua. Prináša so sebou rad výhod, môžeme referovať o priestoroch bez toho, aby sme ich museli odlišovať od iných, na základe ich vlastností. Aj keď človek nemá rozsiahle jazykové a faktúálne znalosti o referende vlastného mena, môže na príslušný priestor referovať, napr.: **AAAA:** *Majte sa tu zmrdi, zajtra odchádzam prvýkrát do Ria :P*
- sémantická intencionálna deskripcia:** hovorca referuje o konkrétnom individuu, ktoré vyhovuje sémantike referencie, napr.: **BBBB:** *Martinkam všetko najlepšie prajem :)*

- c) **čistá intencionálna deskriptívna referencia**, kde hovorca referuje o objekte, ktorý nezodpovedá sémantike a realite, pričom referent je v chybnnej domnienke, že to tak v skutočnosti je. Pritom táto skutočnosť je relevantná, pretože v danom kontexte to tak skutočne je.

Taktiež nesmieme zabúdať na deskripciu samotnú, ktorá plní rovnakú funkciu ako podstatné mená. Táto deskripcia sa nachádza vo vlastných menách, konkrétne v mene odosielateľa príspevku, napr.: **AAAA: O 2 hod mallorca**. Práve táto deskripcia nám umožňuje identifikovať individuum v priestore a vnímať ho ako predmet diskurzu, teda nám referuje o konkrétnej rečovej situácii. Okrem iného nám táto deskripcia pomáha vyčleniť konkrétneho človeka z určitej množiny ľudí pôsobiach na sociálnych sieťach a referovať iba o jeho konkrétnej udalosti. Zo sémantického hľadiska nám táto deskripcia indikuje jedinečnosť. Ak by sme nahliadli do bežnej komunikačnej situácie, deskripcia nemusí byť vždy priamočiara. Môže existovať viacero individuí s danou vlastnosťou, napr.: *učiteľka nemeckého jazyka*. Deskripcia sa v tomto ponímaní prejaví naplno iba pomocou dodatočných faktorov, ktoré obmedzia počet predmetov, konkrétne osôb, na ktoré sa vzťahuje. Ak by sme chceli vedieť, o ktorú osobu v priestore ide, museli by sme využiť konkrétnu situáciu a samostatný kontext, napr.: *aha, tam je naša učiteľka nemeckého jazyka*. V prípade komunikácie na virtuálnych sieťach deskripciu nemusíme vždy dokresľovať. Teda nemusíme siahať po deixách (osobných zámenách), ktoré sa priamo prepájajú s kontextom, ich funkciu preberá hypertextualita. Čiže tú istú vetu by sme mohli na Facebooku napísať takto, napr. *Michaela Stopková – naša učiteľka nemeckého jazyka*, kde meno používateľa je prepojené na jeho profil. Referovať môžeme tiež prostredníctvom deiktického zámena, napr.: *Ona je naša učiteľka nemeckého jazyka*, ale musíme pridať obrázok. Dominantou sociálnych sietí sa však stávajú privlastňovacie neindexické deskripcie, ktoré obsahujú meno alebo deskripciu v genitíve. Tú je možné zhladať v takzvanom označovaní používateľov v jednotlivých príspevkoch, napr.: **AAAA: BBBB jediný vodič najobľúbenejšieho auta na svete**.

Označovanie používateľov má okrem iného demonštratívny charakter, napr.: *No len tak zľahka začínajú piť AAAA a BBBB*. Vlastné mená referujú o konkrétnych používateľoch sociálnych sietí a ich referenčný charakter výrazne ovplyvňuje budúci obsah ich komunikácie. Referenčná deskripcia bude nútiť používateľov sociálnych sietí opisovať len tú skutočnosť, jav, osoby, priestor, ktoré spĺňajú danú deskriptívnu podmienku. Ak by v priebehu komunikácie došlo k strate jednotlivých entít, tak by sa porušila celková komplementárna vlastnosť (sémantika) a deskripcia by sa posunula do iného poľa, nebola by splnená ilokúcia, napríklad odpoveď na vyššie uvedený status: **BBBB: ale kde, ja vôbec nepijem**.

V súvislosti s vlastnými menami môžeme hovoriť o určitých syntaktických atribútoch, ktoré sa prejavujú práve v ich pozícii a plnia špecifické úlohy a vstupujú do určitých vzťahov a väzieb. Je zrejmé, že v komunikácii na sociálnych sieťach sa vlastné meno objavuje ako singulárny nominatívny výraz a je deskripciou individua, ako aj priestoru. Ako sme už uvádzali, referuje o nejakom predmete, osobe, ktorá má nejakú vlastnosť. Pozícia deskriptívneho referenta, od ktorého sa odvíja vzťah k mimojazykovej realite, stojí vždy na začiatku statusu, napr.: **AAAA: Neexistujú náhodné stretnutia. Každý človek v našom živote je buď testom, trestom alebo darom!** Ak sa v jednotlivých replikách, statusoch nachádza viacero vlastných mien, ich funkcia je výlučne deskriptívna a do značnej miery anaforická. Zväčša sa tieto výrazy nepodieľajú na syntaktickej väzbe vety a stoja ako keby na jej okraji, buď na začiatku, alebo konci vety, napr.: **BBBB: Už by si mohla dojsť aj domkov CCCC**. Ako sme si mohli všimnúť, jedinec na sociálnych sieťach zohráva veľkú úlohu. Tvorí akýsi orientačný bod. Jeho existencia nepriamo vyjadruje priestor, pretože podvedomo sa ho snažíme stále niekde ukotviť.

Priestorová deixa

Obr. 1 Priestorová lokalizácia na sociálnych sieťach.

Ako sme už spomínali, pre orientáciu v priestore sú potrebné aj deixy. Priestorovú deixu charakterizujú priestorové designátory, ktoré odkazujú na miesto a čas prehovoru. V priestore sociálnych sietí sa často stretávame s dvojitou lokalizáciou používateľov. Lokalizáciu tvorca príspevku a lokalizáciu „označeného“, respektíve citovaného jedinca v príspevku. Lokalizácia tvorca príspevku je vyjadrená niekedy implicitne, môžeme predpokladať, že používateľ sa nachádza práve za počítačom, ak status neodoslal cez mobilný telefón, v tomto prípade jednotlivé lokalizácie splývajú, napr.: **AAAA: Môže ona chytať mačky ráno o jednej za sporakom – s: BBBB; CCCC: Co zas ta mama vymysla... chcem ist vonku na slniecko :(; DDDD: tak rob, že ťa budem zase minimálne hodinu čakať pred domom – s: EEEE :P :D :D;** V jednotlivých statusoch sú taktiež vyjadrené priestorové vzťahy, ktoré sú základom priestorovej orientácie. Táto orientácia môže byť vykreslená pozíciou prispievateľa príspevku k inému subjektu a objektu, napr.: **DDDD: fu ja tu beham este v teplakoch a by som mala byť na zastavke aaaa :)) ... niekto bude cakat :)) ...ci :((:DDD; EEEE: no tak dnes to bola sranda v tesku, chudak predavac ako vysypal paradajky ked sa na mna pozrel :DD... a dalsia 2 blondynky trepu nakupny kosik cez retarder...auu :DDDDDDDD;** Pri využívaní indexov *tu, sem* v priestore sociálnych sietí musí byť táto deixa identifikovaná, musí jej predchádzať určitý kontext, respektíve iný referent. V bežnej komunikácii by sme museli často siahať na ukazovacie gesto alebo poukázať na dané miesto na mape. V jednotlivých statusoch funkciu „ukazovacieho gesta“ preberá obrázok, ktorý nahrádza realitu a dokresľuje chýbajúci kontext, napr. (Obr.1). Označenie, vymedzenie používateľa extenziou, ktorá ho umiestňuje do určitej polohy,

vedie k explicitnému vyjadreniu lokalizácie. Všetkým používateľom sociálnych sietí je potom intuitívne zrejmé, k akému miestu sa jednotlivá deixa *tu* vzťahuje. Deiktický výraz má v tomto prípade stabilný charakter, podobne, ako aj označovanie inštitúcií, kultúrnych podujatí alebo iných grafických výpovedí (porov. Hirschová, 2006, s. 41). Predmet diskusie sa preto nemusí odvíjať od vymedzenia polohy používateľa, ale už iba okolo komunikačného zámeru danej správy.

Obmedzený, nie však úplne nevidaný, je výskyt deíx, ktoré odkazujú na neurčité miesta, napr.: **bohvie kde, niekde** atď., napr.: **AAAA**: *Je ešte možné niekde zakúpiť lístky na pohodu :(((?; BBBB: *Vo chvíli ako je tato, by som chcel vedieť kde v z... som ked ma ani gps nezamera...ups, ale pekny výhľad*; Neurčité deixy sú často sprevádzané expresívnymi jazykovými jednotkami. V niektorých prípadoch sú použité pejoratíva, vulgarizmy, napr.: **CCCC**: *to ma byť chata niekde v pici kde si este nebol*; Naproti tomu deixy inštitúcií a geografické označenie polôh majú nociónálny charakter.*

Špecifické prostriedky na vyjadrenie priestorovej deixy sú predložky fungujúce v súčinnosti so slovesom, ktoré rozvíja adverbium (porov. Hirschová, 2006, s. 42), napr.: **AAAA**: *už sme docestovali do NY* — s: **BBBB**. Podľa Hirschovej môžeme rozlišovať v predložkových fázach tieto priestorové významy (porov. Hirschová, 2006, s. 42): **a) významy statické, b) významy dynamické, c) významy simplexné, d) významy komplexné**. Rozdiel medzi statickým a dynamickým významom sa líši v závislosti od toho, kde sa používateľ/objekt práve nachádza/nachádzal, alebo kam smeruje, napr.: **Viktória Slušná**: *nič nie je lepsie ako ležať vo vani a popíjať vinko; AAAA: *och, zase nestíham, opat budem utekať na zastavku* ;(; Ak dochádza k modifikácii objektu cez lokalizačnú deixu, hovoríme o simplexnom význame **BBBB**: *behať cez celú dedinu počas omse kde babky vychadzajú z kostola je take moje*; Ak ide o zobrazenie viacnásobnej lokalizácie, kde dochádza k zmene priestoru, hovoríme o komplexnom význame, napr.: **CCCC**: *Po dvanásť hodinách kráčam konečne z práce*.*

Záver

Najvýznamnejšia odlišnosť komunikácie na sociálnych sieťach tkvie v tom, že používatelia nie sú fyzicky spojení s reálnym svetom, a napriek tomu sa snažia svojou komunikáciou vyvolať dojem, že to tak je. Odzrkadľuje sa to obzvlášť v referencii, spôsobe, akým používatelia prostredníctvom výrazov zobrazujú svoj vzťah k jazyku a predmetu, na ktoré pomocou nich odkazujú. Používatelia sociálnych sietí pracujú s plnovýznamovými jednotkami, ktoré už svojím obsahom sa situujú do určitého priestoru. Už samotné meno používateľa odkazuje na reálnu bytosť, ktorá je tvorcom prehovorov, a spája jedinca s jazykom a reálnym svetom. Existuje niekoľko spôsobov, pomocou ktorých môžu používatelia referovať o reálnom svete, a to pomocou deskripcií, ktoré majú intencionálnu a výrazovú podobu. V priestore sociálnych sietí používatelia nereferujú len o reálnom svete, ale aj o prvkoch, javoch, objektoch, ktoré sú vykreslené v samotnej výpovedi. Nachádza sa tam množstvo anaforických prvkov, ktoré sú toho priamym dôkazom.

Veľmi zaujímavé je aj používanie deiktických prvkov v priestore sociálnych sietí, pomocou ktorých sa používatelia snažia vykresliť priestorové vzťahy v danom kontexte. V prvom rade by sa mohlo zdať, že priestor na sociálnych sieťach je výlučne virtuálny, ale používatelia si našli rad prvkov, ktorými reálny svet do značnej miery nahrádzajú. Časté je využívanie obrázkov, videí, zvukov atď. Táto simulácia reálneho sveta umožňuje komunikantom používať priestorové deixy *tu, to* atď., ktoré výlučne odkazujú na predmety v reálnom čase a priestore.

Použitá literatúra:

- CASSIRER, E. *Filosofie symbolických forem*. Praha: OYKOIMENH 1996. 299 s.
- HIRSCHOVÁ, M. *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého 2006. 243 s. LISTER, M. et al. *New Media: A Critical Introduction*. 2nd edition. [s.l.]: Routledge 2003. 390 s.
- LYONS, J. *Semantik*. Band 2. München: Beck 1983.
- KAČALA, J. et al. *Krátky slovník slovenského jazyka*. 3. vyd. Bratislava: Veda 1997. 944 s.
- KARENS, N. *Soziale Netzwerke in der Transformation am Beispiel von Facebook* (bakalárska práca). Magdeburg: Otto von Guericke Universität Magdeburg 2008. 63 s.
- PATOČKA J. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha: Československý spisovatel 1992. 282 s.
- PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Herrmann a synové 1991. 190 s.
- SENNHOLZ, K. *Grundzüge der Deixis*. Bochum: Studienverlag Dr. Norbert Brockmeyer 1985. 303 s.
- SCHNEITER, M. K. *Einführung in die Pragmatik: Skript*. Passau: Universität Passau 2001. 96 s.
- ZOUHAR, M. *Podoby referencie*. Bratislava: Iris 2004. 256 s.
- WELSCH, W. *Virtual to Begin With? Subjektivität und Öffentlichkeit; Kulturwissenschaftliche Grundlagenprobleme virtueller Welten*, eds. Mike Sandbothe and Winfried Marotzki, Köln: Herbert von Halem Verlag, 2000, s. 25-60.

PaedDr. Michaela Stopková
stopkova.michaela@gmail.com

(Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove)